

Г.Б.Бейсенбекова, С.О.Казанғапова

*Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
(E-mail: gulmira.beysenbekova@mail.ru)*

Заманауи педагогтардың кәсіби құндылығы ретіндегі коммуникативті құзыреттілік

Мақалада коммуникативті құзыреттілік түсінік тәжірибесі заманауи педагогикалық ғылым мен практиканың ұғымы ретінде ұсынылды. Педагогтың коммуникативті құзыреттілігі анықтамасы психологиялық-педагогикалық әдебиеттерді талдау негізінде берілді. Заманауи педагогтардың кәсіби коммуникативті құзыреттілігі, оның құрылымы және түрлері қарастырылды. Авторлар «қарым-қатынас», «коммуникативті құзыреттілік» ұғымын әр қилы авторлардың көзқарастарымен салыстыра жан-жақты талдаулар жасаған. Коммуникативті компетенттіліктің мәнін түсіну тұрғысынан талдай отырып, коммуникативті компетенттілік құрылымының компоненттерімен өзара байланысын ашып көрсеткен. Коммуникативті қарым-қатынас қызметтері мен қарым-қатынастың коммуникативті байланысын айқындап сипаттаған.

Кілт сөздер: қарым-қатынас, кәсіби құзыреттілік, коммуникативтік құзыреттілік, коммуникативті әлеует, коммуникативті мәдениет, кәсіби-коммуникативтік қызмет, интерактивті қатынас, перспективті қатынас, коммуникация.

Қазақстан білім беру саласының әлемдік білім кеңістігіне енуге деген талпынысы, білім беру парадигмасының өзгеруі, жаңа ұлттық модельдің қалыптасуы болашақтың жаңаша ойлайтын, дүниеге көзқарас мәдениеті мен санасы дамыған ұрпағын оқытып, тәрбиелейтін педагогикалық кадрларды дайындау сапасын арттырудың қажеттігі заңды құбылыс. Соған орай, білім берудің негізгі мақсаты — еліміздің әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне белсенді қатысуға дайын, құзыретті тұлғаның қалыптастыру. Сонымен қатар «Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы» білім беру жүйесіне жаңалық әкеле отырып, педагогтарға үлкен жауапкершілікті жүктеді, яғни, үздіксіз білім берудің бастапқы деңгейі «мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» баланың жас және өзіне тән ерекшеліктерін ескере отырып, оның толыққанды қалыптасуы үшін даму ортасын құру, педагогтың кәсіби іс-әрекетін іс жүзіне асыруда оның мазмұнын қабілетін, ырғағын түрлі психофизиологиялық және әлеуметтік ерекшеліктерді сезінуіне сәйкес келуін қарастыру қажет етеді [1].

Заманауи жағдайда педагогикалық қызмет құрылымындағы компоненттің бірі ретінде коммуникативтілік алға қойылды. Педагогтардың балалармен, басқа қызметкерлермен қарым-қатынасты жеңіл орнатуы, әрине, педагогикалық міндеттерді шешу тұрғысынан келгенде бұл қарым-қатынастың тиімділігі коммуникативтік қабілет пен құзыреттіліктің даму деңгейіне тәуелді екені белгілі. Қарым-қатынас білім берумен ғана шектелмейді, эмоционалдық еліктіру, қызығушылықты ояту, өзара әрекеттесу сияқты т.б. қызметтерді де атқарады.

Осы мәселеге байланысты бірқатар ғалымдар В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов педагогикалық мамандық қайтадан қалыпқа келтіруші және басқарушылық қызмет болып саналады деп көрсетеді. Сондықтан да бала тұлғасының дамуын басқару үшін ол өзі құзыретті болуы тиіс. Педагогтың кәсіби құзыреттілігі, яғни, педагогикалық іс-әрекеттің жүзеге асыратындай оның теориялық және практикалық даярлығының бірлігі ретінде ақындалып, оның кәсіптілігін көрсетеді. Осы анықтаманы профессор Н.Д.Хмель қолдаса, ғалымдар Г.М.Коджаспиров, А.Ю.Коджаспировтар педагогтың кәсіби құзыреттілігі: ол оның педагогикалық қарым-қатынасын және педагог тұлғасы ретінде арнайы құндылықтардың, педагогикалық сананың, педагогикалық іс-әрекеттің қалыптасқанын анықтайтын қажет білімді, іскерлік пен дағдыны меңгеруі болып табылады.

Алайда осы күнгі басты мәселеге айналған педагогтардың коммуникативті құзыреттілігі жөнінде философиялық, педагогикалық, психологиялық зерттеулер бар десек те, ол әлі де болса зерттелініп келеді. Бұл мәселені философиялық тұрғыдан Г.С.Батишев, Л.П.Буева, М.С.Каган, К.Ясперс және тағы басқалар болса, психологиялық, педагогикалық тұрғысынан қарым-қатынас мәселесін қарастырған Г.А.Андреева, А.Г.Ковалев, А.В.Петровский, Н.Л.Сластенин, В.П.Симонов және тағы басқалар болды.

«Қарым-қатынас» ұғымының көп анықтамаларының ішінде біз оны «коммуникативті іс-әрекет» түсінігімен синоним деп қарастыратын (А.Н.Леонтьев, М.И.Лисина, Х.Т.Шерьязданова, Т.И.Суркова, Д.А.Исмайылова, Ж.А.Әбішева және т.б.) позицияларына жүгініп, М.И.Лисинаның анықтамасын арқау етеміз. Қарым-қатынас дегеніміз — екі (немесе одан да көп) адамның қатынастарын жасап, реттеуі мен ортақ нәтиже алуды мақсат етіп, келісім мен бірлестікке бағытталған өзара әрекеттесуі [2].

Қарым-қатынас — бұл олардың барысында танымдық және эмоциялық-бағалаушы сипатты ақпаратпен алмасу болатын, өзара әрекетті, өзара түсінікті, өзара әсерді қамтамасыз ететін мақсатқа бағытталған және ақпараттық-энергетикалық процестердің өзгеше жүйесі. Жағдайларға байланысты қатынас әр түрлі аспектілерде: қызметтің ерекше түрі ретінде, қызмет шарты ретінде, қызметтің бір бөлігі ретінде, құрал ретінде, өзара әрекеттесу ретінде, қарым-қатынас ретінде, белсенділіктің дербес түрі ретінде, зияткерлік және адамгершілік даму негізі ретінде алға шығуы мүмкін.

Сонымен қатар қарым-қатынаста адамдардың әлеуметтік қатынасы жүзеге асады. Қарым-қатынастың бір-бірімен байланысты үш жағын ашып көрсетсек: біріншіден, коммуникативті жағы, мұнда қарым-қатынас адамдар арасындағы ақпарат алудан тұрса, екіншіден, интерактивті жағы — адамдар арасындағы өзара әсер етуді ұйымдастыру, үшіншіден, перспективті жағы — қарым-қатынасқа түскен адамдардың бір-бірін қабылдау негізінде өзара түсінушіліктің пайда болуы.

Қарым-қатынас құралы — бұл қарым-қатынас процесінде біреуден екіншісіне берілетін ақпаратты көшіру, жеткізу, қайта өңдеу және түсіндіру тәсілі. Адамдар арасындағы ақпарат сезім, сөйлеу мүшелері және басқа да белгілік жүйелер, жазбаша, техникалық құралдарға жазу және сақтау арқылы беріле алады.

Коммуникация ортақ түсінушілікке әкелетін екі жақты ақпарат алмасу болып табылады. «Коммуникация» терминін латын тілінен аударғанда, «жалпы, барлығымен бөлісу» дегенді білдіреді. Егер өзара түсінушілік болмаса, коммуникация да болмайды. Коммуникация жетістігін білу үшін, кері байланысты білу керек, яғни адамдар сізді қалай түсінді, қалай қабылдады, тағы сол сияқты сұрақтарға жауап берілуі тиіс.

Коммуникациялық құзыреттілік — адамдармен тиімді қатынасты орната білу және өзін ұстай алу қабілеттілігі. Коммуникативті қабілеттілік адамның жасына, біліміне, мәдениетіне, психологиялық даму деңгейіне, өмірлік және кәсіби тәжірибесіне байланысты ерекшелінеді [3].

Жалпы құзыреттілік бұл тұлғаның белгілі бір мәселені шешудегі өзара байланысты білім, білік, дағдылар жиынтығы болса, ал коммуникативті құзыреттілік ол адамдармен өзара әрекет пен қарым-қатынас тәсілдерін білуі, әр түрлі топтарда жұмыс істеу дағдыларын, қоғамдағы әр қилы әлеуметтік рөлдерді орындауда және өмірдегі нақты жағдайларда шешім қабылдау іскерлігінің болуы деп саналады.

«Коммуникативтік құзыреттілік» (лат. *competere* — «қол жеткізу», «сәйкес келу» сөзінен шыққан) — балалар және қоғам үшін күнделікті оқуда, қатысымдық міндеттердің тіл арқылы шеше білу қабілеттілігі; қатысымдық мақсатты іске асыруда баланың тіл және сөз құралдарын пайдалана алуы. Егер бала сол тілде сөйлеушілермен тікелей немесе аралық қарым-қатынас барысында сол тілдің нормалары мен мәдени дәстүріне сәйкес өзара түсінісе алса, коммуникативтік құзыреттілікті меңгергені болып саналады.

Қарым-қатынастың коммуникативті компетенттілігін жүйелі-ажырамас кезеңдегі мақсатты үлгіде қарау, төмендігідей түрде көрсетілген:

- коммуникативті-анықтамалық (алдағы коммуникативті қызмет жағдайында әлеуметтік-психологиялық жағдайды анықтау, әлеуметтік мүмкіндіктерді анықтау, әлеуметтік-психологиялық және онда жеке тұлғаның қарым-қатынасы басқа да қарама-қайшылықтарға тап болуы мүмкін);
- коммуникативті-бағдарланатын (қарым-қатынас бағдарламасын дайындайды, қарым-қатынас үшін мәтін жасайды, қарым-қатынастың қашықтығы мен ұстанымын, түрін таңдайды);
- коммуникативті-ұйымдастырылатын (қарым-қатынас туралы серіктестің назар аударуын ұйымдастыру, оның коммуникативті белсенділігін және т.б. ынталандыру);
- коммуникативті-орындаушылық (коммуникативті жағдайды анықтау, онда жеке тұлғаның таңқалысы, бұл жағдайдағы болжамды дамыту, маңызды жеке бағдарламадағы қарым-қатынасты ертерек жүзеге асыру).

Коммуникативті құзыреттілік — қарым-қатынастың нормалары мен ережесін білу оның технологиясын меңгеру сияқты «тұлғаның коммуникативті әлеуеті» атты кең түсініктің құрамдас бөлігі.

Ғалым Д.Хаймз «коммуникативті құзыреттілік» ұғымын келесідей құзыреттеліктермен біріктіреді:

- лингвистикалық (дұрыс тілдік қатынастың болуы);
- әлеуметтік-лингвистикалық (диалектикалық сөздер ережесі);
- дискурсивті (айтылатын ойды дұрыс құра білу ережесі);
- стратегиялық (серіктесімен қарым-қатынасты сақтау ережесі).

Коммуникативті әлеует — бұл адам мүмкіншілігінің сипаттамасы, ол оның қарым-қатынасының сапасын анықтайды. Ол өзіне қарым-қатынаста құзыреттілікпен қатар, тағы да екі құрамдасты біріктіреді, олар: қатынас жасаудағы қажеттіліктің дамуын сипаттайтын тұлғаның коммуникативті қасиеттері, белсенділік танытуға қабілеттілігі, әріптестерінің жағдайына эмоционалды үндесу, қарым-қатынастың жеке меншікті бағдарламасын қалыптастыру және іске асыру, қарым-қатынаста өзін ынталандыруға және өзара ынталандыруға қабілеттілігі.

Көптеген психологтардың пікірі бойынша, тұлғаның коммуникативті мәдениеті туралы айтуды оның сапа жүйесі ретінде:

- 1) шығармашылық ойды;
- 2) сөздік іс-әрекет мәдениетін;
- 3) қарым-қатынаста өзін бейімдеу мәдениеті және өзінің жағдайын психоэмоционалды реттеуді;
- 4) ым мен қимыл пластикасының мәдениетін;
- 5) қарым-қатынас бойынша әріптестің коммуникативті іс-әрекетін қабылдау мәдениеті;
- 6) сезім мәдениетін біріктіреді.

Коммуникативті компетенттілік сияқты коммуникативті мәдениетте жайдан жай пайда болмайды, ол қалыптасады. Оның қалыптасу негізі адамдық қарым-қатынастың тәжірибесінен тұрады.

Коммуникативті компетенттіліктің негізгі көздері мыналар: халықтық мәдениеттің әлеуметтік нормативтік тәжірибесі; халықтық мәдениетте қолданылатын тілдік қатынасты білуі; мерекелік емес ортада жеке тұлғалар арасындағы қарым-қатынас тәжірибесі, өнерді қабылдау тәжірибесі.

Н.Е.Щуркованың жіктеуі негізінде біз келесі кәсіби-педагогикалық қарым-қатынастың, сонымен қатар коммуникативті қызметтің функцияларын атап көрсетеміз [4].

Бастапқы функция — әріптесті қарым-қатынасқа шақыру: ықылас білдіру, тілдесуге шығу, психологиялық қысымды түсіру, бейтаныстың алдындағы қорқынышты жою; қарым-қатынас сипатының түрін еркін таңдауға әріптестің көзін жеткізу, өзін бағалауды және өзіне сенімділікті арттыру, сонымен қатар басқа адаммен оның оңды қарым-қатынас жасауға сендіру.

Қарым-қатынастың екінші функциясы тілдесуге шыққанда әріптесті қолдауға бағытталған, оның қиындықтарының бір бөлігін өзіне қабылдау, серіктеске аяушылық білдіру: оған көмек беру, оның ішкі дүниесіне қызығушылық білдіру, оның тұлғалық ерекшеліктерінің өзіне тән белсенді көріністерін қолдау және шабыттандыру. Серіктесу функциясы ортақ рөл атқарады: әріптеспен серіктес болу арқылы, біріншіден, басқаның ішкі дүниесіне енуге, рухани оқиғаларына кіруге қол жеткізілсе, екіншіден, өзінің «Мен» бөлігі басқалар алдында ашылады. Бұл функция коммуникативті қызмет үшін маңызды қасиет — эмпатияның дамуымен байланысты.

Кәсіби коммуникативтік қызмет — педагогтардың балалармен, ата-аналармен, әріптестерімен қарым-қатынасы, процесс кезінде міндетті түрде қарым-қатынастың үшінші функциясы — тұлғаның жоғары функциясы іске асады. Жоғары функция тәрбиеленушіге ара-қатынас кезінде байланыстың осы заманғы мәдениет деңгейін сақтауға, рухани және физикалық күштің әсерінен рухани жаңа күш пайда болуға ықпал етеді.

Алайда В.А.Кан-Калик өзінің зерттеулерінде білім беру процесін басқаруда педагог пен білім алушылардың коммуникациялық байланыстарын анықтаудағы және дамытудағы педагогикалық қатынастың рөлін қарастырады [5].

Педагогикалық қатынасты кәсіптік қатынастың алуан түрі ретінде зерттеп, ғалым педагогтың коммуникациялық қызметінің көп қырлылығын айрықша баса айтады. Оның пікірінше, педагогикалық қатынас — бұл «педагог пен тәрбиеленушілердің негізгі әлеуметтік-психологиялық өзара әрекеттесу жүйесі (тәсілдері мен дағдылары), оның мазмұны ақпаратпен алмасу, тәрбиелік әсер ету, коммуникациялық құралдардың көмегімен өзара қатынастарды ұйымдастыру болып табылады, педагог осы процесті ұйымдастырады және басқарды». Автор жаңадан бастаушы педагогтардың кездесуіне тура келетін негізгі қиындықтарды: байланысты жөнге келтіре білмеу; қатынасты басқарудағы күрделіліктер; өзара қатынастар жасай білмеу және оларды педагогикалық міндеттерге

байланысты қайта құрай білмеу; сөйлесіп қатынасудағы қиындықтар және материалға меншікті эмоциялық қатынасын беру; қатынастағы меншікті психологиялық күйді басқарудағы күрделіліктерді топтастырады.

Дәлірек айтқанда, коммуникативтік құзыреттіліктер келесідей компоненттерден тұрады:

- коммуникативтік тәртіп аймағындағы білімі (қажетті тілдерді білуі, педагогика және психология, конфликтология, логика, риторика, мәдениет және сөйлеу аймағындағы білімі);
- коммуникативтілік және ұйымдастырушылық қабілеті (іскерлік қатынастарды нақты және жедел орнату, белсенділік таныту, тұлғаны дұрыс қабылдау және түсіну негізінде психологиялық әсер ету, қоршаған ортамен және оқшауланған адамдармен біріккен іс-әрекет кезінде белсенді әрекет жасау);
- эмпатияға қабілетті болу (түсіне білу іскерлігі, өзгені сезіне білу т.б.);
- өзіндік бақылауға қабілеттілігі (көршісінің және өзінің мінез-құлқын реттеу алу іскерлігі, әңгімелесушіні модельдей алу, жағымды психологиялық климатты тудыру, субъектаралық қарым-қатынасты болжай алу);
- вербалды және вербалды емес қарым-қатынас мәдениеті (сөйлеу техникасы, риторикалық амалдар, дәлелдеу техникасын және келісім-шарттарды жүргізу, кәсіби педагогикалық әдеп ережелерін сақтау, ұғымдық категориялық ақпаратты мақсатты түрде қолдану, сөйлеу мәдениетін меңгеру, вербалды емес құралдарды қолдану).

Қазіргі заманғы зерттеулерде берілген ұғымдарды талдау мен пайымдау жалғасуда, ол жаңа мазмұнмен толықтырылуда. Осыдан аз уақыт бұрын коммуникативтік құзыреттілік «тиімді қарым-қатынас жасауға қажетті дағдылар мен икемділіктердің жиынтығы» деп түсінілсе, ал қазіргі таңда неғұрлым кең мағынаны қамтып, тұлғалық аспектіні кірістіріп отыр.

Сонымен, коммуникативтік құзыреттілік өзара әрекеттесуді ұйымдастыру үшін қажет білімдер, икемділіктер мен дағдылардың жиынтығы және де тиімді коммуникативтік тұлғааралық қарым-қатынасты құруға негізделген тұлғаның ішкі жоспары ретінде қарастыруға болады.

Коммуникативтік құзыреттілік қарым-қатынаста туындайтын коммуникативтік міндеттерді шығармашылық тұрғыдан шеше білу қабілеті. Соған орай коммуникативтік құзыреттілік қарым-қатынастың тиімділігін анықтайтын білім, икемділік пен құндылықтық бағыт-бағдардың қосындысы деп түсінеміз.

Педагогтың кәсіби қарым-қатынасы — педагогикалық міндеттерді шешуде әр түрлі коммуникативті құралдарды тиімді пайдалану арқылы шешім қабылдауға бағытталған күрделі коммуникативті өзара әрекеттесу жүйесі. Педагог баланың сөйлеу ерекшелігін болжай алуға, тілдік қатынасты талдай білуі тиіс, айтылатын ойды жеткізуде, тілдік әдепті сақтау арқылы диалогтық қарым-қатынасты орнатуы шарт.

Сонымен қатар педагогикалық шеберлікте коммуникативті қызметті ұйымдастыру техникасы негізгі орын алады. Педагог үшін қарым-қатынас — бұл кәсіби қызметтің бір түрі десек, онда оның тәсілдері: сөз, дауыс, интонация, көзқарас, ымдау, жымыю, сезу және қобалжу. Балалармен қатынас жасаған жағдайда педагог қарым-қатынас жағдайын ұйымдастыру үшін кейбір талаптарды орындауы қажет (В.А.Кан-Калик әзірлеген): сенімділік, диалогтылық, өзара түсіністік, нақты психологиялық байланыс, әсер етуден бас тартуға қабілеттілік және өзара іс-әрекетке көшу [4].

Егер педагог үшін қарым-қатынас, яғни, кәсіби қызметтің түрі болса, ал бала үшін — ол өмірлік іс-әрекет. Осы жерде қарым-қатынас кезінде педагог пен баланың ұстанымы арасында айтарлықтай айырмашылық болады. Бала өзіне жасалған жағдайға сай өмір сүреді, педагогтар, ата-аналар және құрбыларымен қарым-қатынас орнату — оның өмірінің бір бөлігі. Педагог балалармен сөйлесе отырып, жұмыс істейді және ол әрқашан тәрбиеленушілер мен өзінің арасында не болып жатқанына өзіне есеп беруі керек.

Сөйлеу шеберлігін қалыптастыру үшін сөйлеу тілінің қатынас құралы ретіндегі маңызын, сөйлеу дыбысын қабылдау ерекшелігін білуі тиіс, сондай-ақ адамның сөйлеу мүшелері құрылымы мен оны дамыту әдісін білуі қажет. Сезу және қарым-қатынасты мазмұнды көрсете білу адамның нақты жағдайда эстетикалық қабылдау заңдылығын білмейінше оны қалыптастыру мүмкін емес.

Психикалық жағдайды өзіндік реттеу әрекетін жасау адамның психологиялық жағдайының маңыздылығы және бұл жағдайды басқару білу машығы болуын талап етеді. Бұл білімдердің барлығы педагогикалық қызметпен шұғылдануға шешім қабылдаған барлық жандарға аса қажет. Осы бағытта оларға көмек беру — басты міндеттердің бірі. Алайда әркімнің алдында әлі де біршама жұмыстар атқару міндеті тұр, оның нәтижесі болатын өзі туралы мыналарды: өзінің психологиялық

жағдайы және өз сөзінің ерекшеліктері туралы, өзінің басқа адамдармен өзара іс-әрекеті, сөз мәнері, әдеті, мінез-құлқы туралы білуі болып табылады.

Демек, тек қана бір білім қанша терең болса да, икемділікті қалыптастыру үшін жеткіліксіз. Тағы да бірқатар арнайы дағдыларды меңгерген болуы керек, яғни кейбір іс-әрекеттерді тәжірибеде орындау барысында ешқандай қиындық тудырмайтын автоматтандыру әдісін ескеруі тиіс. Сөйлеу дағдысы аймағында мұндай автоматтандырылған әрекеттерге фонетикалық (сөйлеу) тыныс алу машығы, дұрыс артикуляция (дикция) және сөздерді дұрыс айту дағдысы, әр түрлі жылдамдықта және әр түрлі дауыс қаттылығында «сөйлеу» дағдысы жатады. Сезім мен қатынасты айқын көрсету жетілдірілген мимикалық, микромимикалық және пантомимикалық тәсілдерді талап етеді. Өзінің психикалық жағдайды басқару үшін өзінді бақылау, өзіндік қадағалау және өзіне бұйыра білу дағдыларын игерген болуы керек. Икемділіктің әрбір тобын қалыптастыру үшін жалпы білім (мысалға, психологиялық жекешелікті немесе сөйлесу психологиясын білу) болумен қатар, арнайы (мысалы, тіл мен сөйлеудің маңыздылығын білу және т.б.) білімі болуы керек. Дағдыларға келетін болсақ, олардың барлығы әрбір икемділікте осылай немесе басқаша «жұмыс істейді». Мысалға, дәл жасалған ымдау және айқын көзқарас сіздің сөзіңізді анағұрлым түсінікті және дәлелді етеді, ал өзіндік бақылау дағдысын дұрыс реттеуге мүмкіндік жасайды, мысалға, дауыс ырғағы мен сөйлеу жылдамдығын тәртіпке келтіреді.

Педагогтың кәсіби сөйлеудегі дауысын келесі негізгі сапаларға бөліп көрсетуге болады: дауыс жеткілікті түрде қатты айтылуы керек — ол кез келген аудиторияда естілуі тиіс, тіпті күшейткіш техникалық құралдар болмаса да (дауыстың динамикалық диапазоны-ауқымы); дауыстың жіберілуі, яғни оның қажетті нүктеге жетуі, әрбір тыңдаушыға дейін баруы, дауыстың құбылмалығы, оралымдығы, ауызша сөйлегенде интонациялық-әуезділігінің өзгеруі педагогтың ойын жеткізуде оны толықтай және сан қырлы етуге мүмкіндік беретін жоғарғы дыбысты диапазон болуы: дауыс тембрі. Тембрлік бояуда өз дауысының қанша айқын әсерлі шығуы тыңдаушының тез қабылдауына тәуелді болады; дауыстың биіктеп шығуы — оның басқа дыбыстар мен шудан бөлектенуіне, басқалармен араласпай, олардың арасында жоғалып кетпеуіне қабілеттілік; шыдамдылық, яғни дауыстың шаршаңқылығы, — бұл ұзақ қарқынды сөйлеуде, анағұрлым дауыстық салмаққа шыдам беруде дыбысталудың негізгі қасиетін жоғалтпауға мүмкіндік береді.

Қорыта келгенде, «адамның ортадағы қалыпты өмір сүруін қамтамасыз ететін өзін қарым-қатынас субъектісі ретінде адамның қоғамдағы, ортадағы басқа адамдармен өзара байланысын сипаттайтын құзырлықтың мәні, ол оның ынтымақтастық орната білуі, басқаны сол күйінде қабылдауы», деп ғалым И.А.Зимняя тұжырымдайды [6].

Құзырлылық қарым-қатынасты дамыту — оны үйлестірудің маңызды бағыттарының бірі. Коммуникативті құзырлылықты дамыту үшін, қарым-қатынастың қандай да бір түріндегі заңдылықтары маңызды, оған қызметтік-іскерлік, рөлдік, жыныстық және жеке тұлғалық жатады. Коммуникативтілік педагогтың балалармен, олардың ата-аналарымен, әріптестерімен, балабақша жетекшілерімен педагогикалық мақсатқа сәйкес қарым-қатынастар орната алу білігінен байқалады.

Педагогтың еңбегінің тиімділігі қарым-қатынас жасау өнерімен тығыз байланысты. Педагогикалық қарым-қатынастың негізінде мынандай машықтар жатыр, олар — жағдайды бағалай білу, топпен байланыс орнату, баланы дұрыс түсіну және т.б. Мұның барлығы кәсіби шеберліктің құрамдас бөлшегі және коммуникативті компоненттің жемісті болуын қамтамасыз етеді.

Заманауи педагогты даярлау бүгінгі күнде адамның коммуникативті іс-әрекет қабілеттерін, әлеуметтік және кәсіби рөлдерін құзыреттілікпен және жауапкершілікпен орындау мүмкіндіктерін ашу процесі болып қарастырылады.

Әдебиеттер тізімі

1 Қазақстан Республикасының 2015 жылғы дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы. — Астана, 2003. — 26 желт. // [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: www.eni.kz/downloads/tyzhyrymdamasy.pdf

2 [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Pedagogica/2_123473.doc.

3 *Зимняя И.А.* Педагогикалық психология: жоғары оқу орындарына арналған оқулық. — 2-ші толықт., түзет. және қайта өңд. бас./ Орыс тілінен аударған М.А.Құсайынова. — Алматы: TST-company, 2005. — 368 б.

4 *Мирза Н.В.* Профессиональная компетентность педагога. — М.: Московский Парнас, 2008. — 256 с.

5 *Кан-Калик В.А.* Техника педагогического общения. Учителю о педагогическом общении: книга для учителя. — М.: Просвещение, 1987. — 190 с.

6 *Құдайбергенова К.С.* Құзырлылықтың педагогикалық категория ретінде дамуының теориялық-әдіснамалық негіздері: монография. — Алматы, 2012. — 144 б.

Г.Б.Бейсенбекова, С.О.Казангапова

Коммуникативная компетентность как профессиональная ценность современного педагога

В статье представлен опыт осмысления коммуникативной компетентности как категории современной педагогической науки и практики. На основе анализа психолого-педагогической литературы дано определение коммуникативной компетенции педагога. Рассмотрены профессиональная коммуникативная компетентность современного педагога, ее структура и виды. Авторами проанализированы понятия «общение», «коммуникативная компетентность» с точки зрения различных авторов. Анализ подходов к пониманию сущности коммуникативной компетенции позволил подойти к вопросу о выделении взаимосвязанных структурных компонентов коммуникативной компетентности. Раскрыты и обобщены коммуникативные связи общения и функции коммуникативного общения.

G.B.Beisenbekova, S.O.Kazangapova

Communicative competence as a professional value of modern teachers

The article deals with an experience of judgment of communicative competence as categories of modern pedagogical science and practice. Definition of communicative competence of the teacher is given on the basis of the analysis of psychology and pedagogical literature. Professional communicative competence of the modern teacher, its structure and types are considered in the article. Authors analyzed the concepts «communication», «communicative competence» from the points of view of various authors. The analysis of approaches to understanding the essence of communicative competence allowed approaching a question about allocation of the interconnected structural components of communicative competence. Communicative connection of communication and function of communicative communication are opened and generalized in the article.

References

- 1 The conception of Kazakhstan education development 2015, Astana, December, 26, 2003 // [ER]. Acces mode: www.enu.kz/downloads/tyzhyrymdamasy.pdf
- 2 [ER]. Acces mode: http://www.rusnauka.com/36_PVMN_2012/Pedagogica/2_123473.doc.
- 3 Zhimnya I.A. *Pedagogical psychology: textbook for higher educational institution. The translation into Russian* M.A.Kusainova, Almaty: TST-company, 2005, 368 p.
- 4 Mirza N.B. *Professional competence of teacher*, Moscow: Moscow Parnas, 2008, 256 p.
- 5 Kan-Kalik B.A. *Technics of pedagogical communication, About pedagogical communication to teacher: the book for a teacher*, Moscow: Prosvechshenie, 1987, 190 p.
- 6 Kudaybergenova K.S. *Theoretical-methodical basics of competence as pedagogical category: monograph*, Almaty, 2012, 144 p.